نامه به سردبیر محترم مجلهٔ طب سنتی اسلام و ایران دربارهٔ مقاله‌ای با عنوان «بررسی علل ناباروری زنان و توصیه‌های غذایی در طب ایرانی»

محمدعلی زارعیان[الف]، مژگان تن‌ساز[ب]*

[الف]دانشجوی دکترای تخصصی طب ایرانی، گروه طب ایرانی، دانشکدهٔ طب ایرانی، دانشگاه علوم پزشکی تهران
[ب]گروه طب ایرانی، دانشکدهٔ طب سنتی، دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی

پیرو چاپ مقاله‌ای با عنوان «بررسی علل ناباروری زنان و توصیه‌های غذایی در طب ایرانی» (۱)، که در شمارهٔ سوم این مجله در سال ۱۳۹۵ منتشر شده است، ذکر توضیحاتی ضروری می‌باشد تا ابهامات موجود در مقاله رفع شود. به‌نظر می‌رسد اشکالاتی در روش کار مقاله وجود داشته که باعث شده پرداخت کافی از نظر محتوایی به موضوع انتخابی در مقاله صورت نگیرد. در ادامه با ذکر عنوان بخش‌های مختلف مقاله، ایرادهای هر بخش را بیان خواهیم کرد.

ایرادهای بخش چکیده: در بند مواد و روش‌ها، ذکر شده است که علل ناباروری و توصیه‌های تغذیه‌ای از نظر طب جدید نیز بررسی شده است، در حالی که در متن اصلی مقاله صرفاً به ذکر مطالبی از کتاب دنفورث اکتفا شده و هیچ مطلبی دربارهٔ توصیه‌های تغذیه‌ای طب جدید در زمینهٔ درمان ناباروری زنان وجود ندارد. در بند نتیجه‌گیری، چنین بیان شده: «نظر به عدم موفقیت طب جدید برای علل ناباروری و نیز عوارض و میزان موفقیت نازل طب جدید»؛ در حالی که چنین مطلبی در هیچ کدام از بخش‌های مقاله نیامده است و این ادعا غیرمستند است و شاهدی در متن اصلی مقاله ندارد.

ایرادهای موجود در بخش مقدمه: در قسمت مقدمه به جای تشریح اهمیت موضوع مقاله، همچون اهمیت و شیوع ناباروری و درمان‌های موجود، به بیان مطالب کلی اکتفا شده و در پاراگراف انتهایی مطلبی از یک مقاله ذکر شده است که ارتباطی به ناباروری زنان ندارد و دربارهٔ تأثیر مصرف سه ماههٔ کنجد بر آنالیز اسپرم مردان با اختلال اسپرم است.

ایرادهای بخش مواد و روش‌ها: انتظار این است که روش کار مقاله به گونه‌ای نوشته شود که اگر فرد دیگری همان مسیر بیان شده را تکرار کند نتایجی مشابه به دست آورد، در حالی که در این بخش، کلیدواژه‌های جستجو مشخص نیستند و صرفاً عنوان «عقر» ذکر شده است و از کلیدواژه‌های دیگر مثل «عقم» و «عسر حبل» که مرتبط با موضوع مقاله هستند و همچنین کلیدواژه‌های مربوط به تغذیه در ناباروری غفلت شده است. در ادامه از ذکر نام کتاب‌های بررسی شده، یا معیار انتخاب کتاب‌های مورد جستجو غفلت شده است. در پاراگراف دوم ذکر شده که «ابتدا مطالب مربوط به عقر در این کتاب فیش‌برداری و سپس مطالب دسته‌بندی شد» ولی مرجع ضمیر «این کتاب» مشخص نیست و در نهایت برخلاف آنچه که در چکیده ذکر شده هیچ مطلبی در قسمت روش کار مقاله برای استخراج مطالب طب جدید بیان نشده است و مراجعه به منابع نشان می‌دهد که از منابع طب جدید صرفاً به خلاصهٔ ترجمهٔ یک کتاب چاپ ۲۰۱۳ استناد شده است و نه بیشتر و

* فرد مسئول مکاتبات: Tansaz_mojgan@sbmu.ac.ir

این در حالی است که اگر هدف بررسی نظرات طب کلاسیک در مورد تغذیه در ناباروری باشد، لازم است علاوه بر کتاب‌های اختصاصی زنان و ناباروری، به مقالات و نیز کتاب‌های تخصصی تغذیه نیز مراجعه شود. مسألهٔ دیگر این که با یک جستجوی مختصر می‌توان فهمید که مقالات مرتبط با موضوع این مقاله، مورد غفلت واقع شده است؛ از جمله مقالات دکتر سهراب‌وند و همکاران دربارهٔ اسباب نازایی زنان در طب سنتی ایران (۳،۲)، مقالهٔ دکتر نجات‌بخش و همکاران دربارهٔ تغذیه در ناباروری مردان از نگاه طب سنتی ایران (۴).

ایرادهای بخش یافته‌ها: تعریفی که برای ناباروری در قسمت یافته‌ها ارائه شده است، خالی از اشکال نیست، چرا که در منابع جدید تعریف ناباروری برای افراد بالای ۴۰ سال به صورت ۶ ماه عدم باروری بدون استفاده از روش‌های جلوگیری ذکر شده است (۵)، در حالی که در متن مقاله به‌دلیل عدم استفاده از منابع به‌روز، از این مسأله از نظر دور مانده است.

اشکال بعدی که در قسمت یافته‌ها جلب توجه می‌کند، مطالب بدون ارجاع هستند:

در صفحهٔ دوم از یافته‌ها در مورد هزینه درمان ناباروری در ایران مطلبی بیان شده که هیچ منبعی ندارد. ذیل آن نیز جدولی از علت‌های نازایی رسم شده که مشخص نیست با چه مبنایی استنباط شده یا از چه منبعی نقل شده است و حتی عنوان هم ندارد. البته دسته‌بندی ذکر شده در این جدول برای علت‌های نازایی اشتباه است؛ به‌عنوان مثال سیلان رحم از علت‌های نازایی عنوان شده که در منابع چنین چیزی نیست و در ضمن سیلان رحم از بیماری‌های عملکردی است که ذیل بیماری‌های ساختاری آمده است. از قسمت سوءمزاج تر رحم به بعد مطالب بیان شده هیچ ارجاعی به منابع ندارند و مشخص نیست که از کجا و چه کتاب یا مقاله‌ای بیان شده‌اند. جالب این که چهار جدول و دو نمودار در قسمت یافته‌ها وجود دارد که هیچ توضیحی در متن ندارند، علاوه بر اینکه چهار جدول ارائه شده هیچ کدام ارجاعی به منابع ندارند و مشخص نیست از چه منبع یا منابعی استنباط شده‌اند و نمودارهای درج شده نه تنها هیچ ارتباطی به متن ندارند، بلکه به هیچ وجه ذکر نشده با چه روشی یا از چه منبعی بیان شده‌اند.گفتنی است که جدول شماره ۴ مربوط به کتاب «*قواعد تغذیه در بیماری‌ها بر اساس منابع طب سنتی ایرانی*» است که با تغییرات بسیار اندک به‌عینه در قسمت یافته‌ها گنجانده شده است (۶)، نمودارهای الف و ب نیز از پایان‌نامه دکتر تن‌ساز ذکر شده است (۷) که هیچ کدام ارجاع به منبع ندارد.

اشکال دیگر مطالبی است که بیان آنها هیچ نقشی در نتیجه‌گیری نهایی مقاله نداشته است:

به‌عنوان مثال در اولین صفحه از یافته‌ها مطالبی از کتاب دنفورث بیان شده است که هیچ نقشی در بحث و نتیجه‌گیری نهایی ندارند و از این نظر زائد است و بیشتر درخور قسمت مقدمهٔ مقاله است. همچنین «نمودارهای الف و ب» علاوه بر اینکه از منبع مجهول نقل شده‌اند، نقشی در سیر مقاله ندارند. «جدول پ» نیز مطالبی بیان کرده که ارتباطی به موضوع مقاله ندارد. «جدول ت» نیز علاوه بر موردی که قبلاً ذکر شد حاوی اطلاعاتی است که در تحلیل نهایی هیچ نقشی ندارند.

آخرین اشکال تغییر هدف بیان شده در بخش روش کار مقاله در لابه‌لای بیان نتایج است:

برخلاف اینکه در قسمت مواد و روش‌ها بیان شده که «مطالب مربوط به انواع علت‌های ناباروری در زنان و راهکارهای تشخیص و درمانی آنها استخراج شد و بر روی درمان با غذا تکیه بیشتری شد» به ناگاه در خلال بیان یافته‌ها، بعد از برشمردن انواع نازایی، که البته مشخص نیست بر اساس کدام منبع صورت گرفته، این‌چنین آمده است: «در این پژوهش

بر روی سوءمزاج رحم بررسی بیشتری انجام شده و دلایل، علائم و درمان آن با تکیه بر تغذیه بیان می‌شود» و عجیب این که با مطالعهٔ یافته‌ها متوجه می‌شویم که علاوه بر بیان سوءمزاج‌ها، سایر علت‌ها نیز بیان شده‌اند؛ گرچه همان‌طور که گفتیم قسمت زیادی از آنها بدون ارجاع به منبع هستند.

ایرادهای بخش نتیجه‌گیری: باتوجه به ایرادهای ذکرشده در بخش یافته‌ها، نتیجه‌گیری بیان شده نیز خالی از اشکال نخواهد بود. گرچه نتیجه‌گیری حتی مبتنی بر یافته‌ها نیز بیان نشده است؛ ضمن اینکه هیچ بحثی در مورد یافته‌ها صورت نگرفته است.

ایرادهای موجود در بخش منابع: از ۱۳ منبع معرفی شده در مقاله، منابع ۱۰ و ۱۱ هیچ ارجاعی در متن ندارند. بعضی از ارجاعات نیز به‌طور مشخصی اشتباه هستند همچون ارجاع گزاره‌هایی از طب سنتی به کتاب دنفورث در قسمت یافته‌ها. در نگارش منابع نیز ایرادهای متعددی وجود دارد؛ اعم از مشخص نبودن روش رفرنس‌نویسی و رفرنس‌نویسی ناقص، مشخص نبودن شماره صفحات برخلاف درج عبارت صص در انتهای تعدادی از منابع، مشخص نبودن عنوان مقاله در رفرنس شماره ۱۲. ترتیب صحیحی برای شماره‌گذاری منابع نیز اتخاذ نشده و در مقدمه بعد از منبع شماره ۳، منبع ۱۲ و ۱۳ ذکر شده است.

در مورد مطالب محتوایی مقاله نیز به ذکر چند نکته اکتفا می‌کنیم، چرا که بیان تمام مطالب در این مختصر ممکن نیست:

اول اینکه منابع مهم و ارزشمندی در زمینهٔ تغذیه در بیماری‌ها وجود دارند که در این مقاله مورد بررسی قرار نگرفته‌اند از جمله: *الطب الملوکی* (۸)، *المختار من الاغذیه* (۹)، *اطعمه المرضی* (۱۰)؛ که این امر سبب شده هدف اصلی پژوهش که بیان توصیه‌های غذائی در ناباروری زنان بوده به درستی محقق نشود و به دستورات مختصری بسنده شده است.

دوم اینکه منابع مهمی در زمینه ناباروری زنان مورد بررسی قرار نگرفته‌اند که یکی از مهم‌ترین آنها کتاب «*ناباروی و منبع باروری در پزشکی ایرانی*» است (۱۱). در این کتاب علت‌های ناباروری زنان ۱۴ مورد بیان شده است که با تعداد بیان شده در این مقاله همخوانی ندارد. گرچه در این مقاله چند بار علت‌های ناباروری زنان برشمرده شده است که هر بار تعداد و اصطلاحات به‌کار رفته متفاوت است.

سوم اینکه منابع بررسی شده نیز به دقت جستجو نشده است و موارد متعددی از نکات تغذیه‌ای ذکرشده در خلال مباحث این منابع در این مقاله بیان نشده‌اند، همچون تأثیر بد آب سرد بر باروری زنان، تأثیر بد مدوامت بر نوشیدن شراب بر باروری زنان (۱۲).

در نهایت با احترام به نویسندگان مقاله، ما اعتقاد داریم که این موضوع باید یک بار دیگر مبتنی بر روش‌شناسی صحیح مقالات مروری، از ابتدا مورد بررسی قرار گیرد.

References:

1. Mostajeran Z. Emtiazi M. A review roll of nutrition in female infertility in Iranian medicine. Jiitm 2016; 7(3): 259-267.
2. Sohrabvand F, Nazem E, Tansaz M, Keshavarz M, HashemDabbaghian F, Gooshehgir S. The causes of female infertility from the viewpoint of traditional Iranian medicine. J Islamic Iran Trad Med. 2011;2(2):107-6.
3. Akhtari E, Bioos S, Sohrabvand F. Infertility in Iranian traditional medicine from Hakim Mohammad Azam Khan point of view. The Iranian Journal of Obstetrics, Gynecology and Infertility. 2015;18(148):18-23.
4. Nejatbakhsh F, Nazem E, Goushegir A, Isfahani MM, Nasrabadi AN, Siahpoosh MB. Recommended foods for male infertility in Iranian traditional medicine. Iranian journal of reproductive medicine. 2012 Nov;10(6):511.
5. Vaughan J. Evaluation of women with infertility.Women's Healthcare. May 2017; Vol 5, No. 2.
6. Nejatbakhsh F. Principles of nutrition in diseases based on principles of Iranian Traditional Medicine. Tehran: Choogan. 2013:47.
7. Tansaz M. Investigation of the Personal and Uterine Humor in infertile women referred to Vali-E-Asr Hospital of Tehran, Iran in 2012: Offering a fundamental pattern in the temperament of person and limb in infertility. Tehran, Tehran university of medical sciences, 2012 [Thesis].
8. Rhazes. *Teb al Moluki* (Medicine for kings). Beirut: Dar al menhaj; 2009.
9. Ibn e-Nafis. *Al Mokhtaar men al Aghziyeh*. Cairo: Dar nihzatmesr; 2008.
10. Roshanzamir K. *At'emat al-Marza* (Patient's Nutrition). Ed by: t Rashid. Vol.1. Tehran:Almaei; 2015.
11. Bioos s. Infertility and contraception in Persian medicine. Qom: Esmaeilian; 2010.
12. Nazemjaham M. *ExirAzam* (lithograph in Persian) . India MonshiNou: Lucknow; 2008. Vol.3.